

ОТ БИБЛИОТЕКАРЯ НА ШПИЦВЕГ
ДО СЪВРЕМЕННИЯ БИБЛИОТЕКАР

ВСТЪПИТЕЛНА ЛЕКЦИЯ, ЧЕТЕНА НА 12.IV. 1943.

ОТ

Т. БОРОВ

VOM BIBLIOTEKAREN SPITZWEGS BIS
ZUM HEUTIGEN BIBLIOTHEKAR

EINTRITTSVORLESUNG, GEHALTEN AM 12. IV. 1943.

VON

T. BOROV

СОФИЯ — SOFIA

УНИВЕРСИТЕТСКА ПЕЧАТНИЦА — IMPRIMERIE DE L'UNIVERSITE

1946

ОТ БИБЛИОТЕКАРЯ НА ШПИЦВЕГ ДО СЪВРЕМЕННИЯ БИБЛИОТЕКАР

(ВСТЪПИТЕЛНА ЛЕКЦИЯ, ЧЕТЕНА НА 12. IV. 1943)

от Т. Боров

Отдавна и при разни случаи е било изтъквано значението на историята на библиотекаря за съвременното библиотекознание¹. Фриц Милкау (1859—1934), най-представителната фигура между германските библиотекарски през последните петдесет години, пише веднаж: „Ако има научна професия, на която познаването на собствената ѝ история е неизбежно необходимо, това е професията на библиотекаря“². Съвсем отвисоко и все пак съсредоточен поглед върху същността на библиотекарската професия хвърля и един небibliothekar — прочутият испански философ и социолог Хозе Ортега и Гасет (р. 1883). В своята блестяща реч „Мисията на библиотекаря“ при откриване на световния конгрес на библиотекарите и библиографите в Мадрид 1935. той казва: „Ако бихме могли да възкресим истински миналото на библиотекарската професия, ние ще открием с очудване, че зад историята на библиотекаря се провиждат като в процепа най-съкровени, най-интимните черти в развитието на западно-европейския свят“³.

В България ние сме още далеч от правилната постановка на въпросите, свързани с библиотекарската професия. Но не само необходимостта да се хвърли малко светлина върху тоя назрял и за българската култура въпрос прави интересно за нас да проследим развитието на образа на научния библиотекаря в Германия през последните седемдесет години. А и по-общи интереси, както виждате, важността на тая проблема в човешката културна история.

В последните години преди избухване на новата световна война, Институтът за интелектуално сътрудничество при Обществото на народите, със седалище в Париж, в съзнание на-верно за важността на библиотекарската професия в организацията на съвременната култура, проведе една обстойна анкета, в която участваха 35 страни от целия свят, върху професионалното положение на библиотекаря в разните държави. Така се яви през 1935. книгата *Rôle et formation du bibliothécaire*, която съдържа изобилен материал по днешното състояние на библиотекарското поприще⁴. В един състен увод за резултатите от анкетата се изтъква, че същността на библиотекарската професия е вече достатъчно изяснена, установени са и пътищата, по които може да се стигне до

цялостна подготовка на добри библиотекарски, и се отбелязва, че ако някъде идеята за професионалния библиотекар все още не е добила плът и кръв, „нейната повелителна необходимост е призната навсякъде днес, и осъществяването ѝ зависи от други обстоятелства, не от неразбиране“.

✓ Покрай Америка, дето обаче развитието върви по съвсем чужди нам пътища, Германия е несъмнено страната на континента, която най-цялостно и целесъобразно е разрешила въпроса за библиотекарската професия. При това, развитието тук има извънредно типични, характерни — и поучителни за нас форми.

За рожден час на съвременния библиотекар се смята обикновено годината 1872., когато Карл Дзяцко (1842—1903), едва 30-годишен, става ръководител на Университетската библиотека в Бреслау — за пръв път един професионален библиотекар заема ръководството на университетска библиотека в Пруссия, в Германия и в целия културен свят⁵.

Разбира се, библиотекарски имаше и преди това, много преди 1872., както в Германия, така и другаде по света; тях ще ги срещнем навред, дето има писменост и книга. Библиотеките са, както е известно, едни от най-старите учреждения на културния човек, и в тях, разбира се, почти винаги е имало библиотекарски. Дори да не отиваме назад до Калимах, прочутия библиотекар на още по-прочутата Александрийска библиотека на Птоломеите в третия век преди Христа, създателят на библиографията⁶ — тук библиотекарят носеше високата титла „братовчед на царя“ и бе по право възпитател на царските деца — ние ще срещнем библиотекарски по цялото протежение на новата европейска история, след изхода на Средновековието, от Възраждането насам. Самото име „библиотекар“ е старо, среща се за пръв път още в 144 г. сл. Хр., в едно писмо на Марк Аврелий до Фронтон — в неговата днешна форма (*bibliothecarius*)⁷, въпреки че през течение на вековете различните епохи са влагали в него и различно съдържание⁸. Библиотекарски бяха Лайбниц (1646—1716), Лесинг (1729—1781), Казанова (1725—1797), Гете (1749—1834), братята Якоб и Вилхелм Грим (1781—1863 и 1786—1859), Хьолдерлин (1770—1843), Хебел (1813—1863), Алфред де Мюсе (1810—1857), за да споменем само няколко по-възниква имена⁹. Но докато това са имена на личности с тежест в други области, не толкова в библиотекарството, библиотекарски преди всичко и то отлични библиотекарски бяха Габриел Ноде (1600—1653)¹⁰, Кристиан Готлоб Хайне (1729—1812)¹¹, Фридрих Адолф Еберт (1791—1834)¹², Антонио Паницци (1797—1870)¹³ — все преди създаване на самостоятелната библиотекарска професия, и всеки от тях е направил за библиотеките повече, отколкото цяла дузина модерни про-

фесионални библиотекари. В какво се състои тогава новото, което се постигна с назначаването на Дзяцко в Бреслау през 1872., защо започваме летоброението на съвременния библиотекар едва от 70 години насам? Защо беше водена толкова ожесточена борба за самостоятелност на библиотекарската професия и какво се постигна чрез нейното спечелване?

Библиотеките в своята цялост, въпреки различните оттенъци помежду им — според техния собственик или попечител: придворни, университетски, градски, манастирски; въпреки различното им предназначение и цел: да служат на научното изследване, или да задоволяват нуждите от четиво на широки кръгове; въпреки разнородността на техните ръководители и библиотекари, бяха чак до средата на 19 век едни „пасивни“ учреждения, сбирки от книги, или по-право — музеи за книги, които трябваше да се пазят и сегиз-тогиз да се показват на посетители. Музейният характер бе типичен за обществените библиотеки през целия 18 век, когато частните библиотеки бяха в голям разцвет, често по-богати и по-добре попълвани от обществените, музейният им характер се пренесе и в 19 в.¹⁴ Съвсем естествено поради това към тях принадлежаха тогава и разни други редкости и забележителности, събирани от цял свят: картини, скулптури, стари глобуси, монети, стари инструменти и оръдия — чак до забележителни екземпляри от животинския мир. Помещението на библиотеката се състоеше обикновено от една или няколко зали, често богато украсени и понякога с висока архитектурна стойност — нека си спомним само за виенската Hofbibliothek!¹⁵ Около високите стени бяха наредени на лавици до тавана добре подвързани книги, горните редици можеха да се достигнат само със стълба. Средата на залата заемаха редица витрини, в които бяха изложени другите забележителни редкости. Между витрините и рафтовете с книги — книгите на свой ред представляваха забележителности преди всичко за гледане — имаше достатъчно място, за да се разхождат групи от хора, водени от гордия собственик, или от неговия библиотекар. Нейде между книгите, рядко — в отделна малка стаичка, бе и мястото на библиотекаря. Съответно на характера на тая библиотека и с оглед на нейните нужди, за библиотекар се назначаваше обикновено някой в напреднала възраст учен или писател, към когото владетеля или градския съвет искаше да покаже благосклонността си. Какво по-близко до ума от това, че този, който сам пише книги, ще знае най-добре и да ги пази? — В библиотеките без друго нямаше иначе какво да се работи: най-много — един инвентар за новопостъпващите книги; оттам-нататък — чети си на воля поверените ти съкровища и пиши свои собствени произведения!

Ние разполагаме с изобилен материал¹⁶, ако бихме искали да обрисоваме по-подробно състоянието на библиотеките в

Германия, пък и в другите страни на Европа, докъм средата на 19 в., за да почувствуваме по-ясно мястото и ролята на библиотекаря по това време в тях. Бихме могли да се спрем на количеството на техния имот, на техните бюджети и на годишния приръст от книги, на помещенията, на каталозите им и на движението на книжовния имот, на използването на книгите. . . . Но всичко това не е толкова характерно за тях и толкова важно за нашата проблема. Всички признаци ни самозатвърдяват в мисълта, че и до средата на 19 в. библиотеките бяха институции предимно — за самия библиотекар, или както се изразява Гете, който сам ръководеше библиотека — „за лично забавление на библиотекарите“¹⁷. От днешно гледище това бе все пак дори някакъв напредък, в сравнение с времето на оня библиотекар на Корвей, прочута в средните векове бенедиктинска манастирска библиотека, който представя своята служба тъй: „Шест месеца от годината пътувам, другите шест месеца библиотеката е затворена“¹⁸. Винкелман (1717—1768), библиотекар на сбирката на кардинал Албани, по-късния папа Климент XI, пише към 1750. за поверената му сбирка, че има собствено задача да я подреди, „обаче нямам нито минута време за това. . . . Моите занятия с библиотеката на Климент XI се състоят в нейното използване“¹⁹. И Лесинг (1729—1781) смята като главна своя задача в Волфенбютел да публикува нейните съкровища и да запознава с тях научния свят — „аз ще използвам библиотеката, но няма да оставя тя да ме използва“²⁰, е неговият прочут в библиотечната история девиз; резултатът бе, че неговият наследник в Волфенбютел обещавахе по един дукат всекиму, който би могъл да му посочи в каталозите на библиотеката една дума, написана с ръката на Лесинг. Лешото всъщност бе, както се изразява оригиналният съвременен библиотекар Ладевиц, че „не всеки е изкупвал пред германския народ занемаряването в уредбата на своята библиотека с безсмъртни съчинения“, както Лесинг²¹. Характерът на библиотекарството бе и до средата на 19 в. именно достолепна синекура за учени и писатели — *otium cum dignitate* — затова и тогавашните библиотекарски не се свенеха да си го казват открито.

✓ Фридрих Адолф Еберт, най-далновидният и може би най-способен библиотекар и прочут библиограф от първата половина на 19 в.²², който сам едва 43 годишен става жертва на тогавашния ред в библиотеките (пада от една библиотечна стълба и умира от последствията на сътресението), определя през 1811. университетските библиотеки като прашни, пусти и негостолюбни зали, в които библиотекаря трябва да прекарва по длъжност няколко часа седмично, за да бъде през това време сам²³. Няма да ни очудва значи, че през 1829. тюрингенския канцлер Аутенрийт иска да запази трите библиотекарски места в Държавната библиотека в Щутгарт за

престаряли професори, „за да им създаде приятен жизнен залез“, както той се изразява²⁴. А и в 1857. още тия места се смятат като полу-синекури, които оставят достатъчно време за литературна дейност²⁵. Велкер, ръководител на Университетската библиотека в Бон, се оплаква през 1847., че библиотекарските места „са определени за изхранване на лица, които не се чувствуват добре в своето досегашно положение и трябва да бъдат изхранени по някой начин“²⁶. Красноречивият букет от изказвания в тоя смисъл може да се увеличи. Шафхойтъл, главен библиотекар в Университетската библиотека в Мюнхен от 1849. до 1866., твърди, че е трябвало непрекъснато да се бори срещу навика — при заемане на местата, Университетската библиотека да се смята като сиропиталище за инвалиди и за разни по друг начин пропаднали субекти²⁷. За помощници се използват често студенти — срещу безплатния обед. Историкът на хайделбергската Университетска библиотека пише: „Те идваха или си отиваха, според това, дали биваха заплащани или не — едно пълностро-смесено общество от гладни частни доценти и жадни студенти“²⁸.

Разбира се, имаше и тогава, особено начело на някои университетски библиотеки, хора с изключително високо съзнание за задачите на библиотеките и за своите задължения към тях като техни ръководители, но общата картина е, по нашите днешни понятия, съвсем безрадостна. Основната причина за това бе: главният и най-добър контролор — публиката, все още я нямаше.

В Берлин, в днешната Пруска държавна библиотека, дето сега ежедневно минават по няколко хиляди души, през 1828. Шопенхауер и един стар генерал са единствените посетители, според свидетелството на самия Шопенхауер²⁹. В Дрезден, в саксонската Държавна библиотека, едва в 1826. се урежда читалня с няколко маси³⁰. Фр. Ад. Еберт наброява през 1824. в прочутата библиотека във Волфенбютел за 14 дни всичките трима посетители³¹. Библиотеките бяха отворени само по няколко часа седмично, а през зимата обикновено съвсем затворени, тъй като рядко някоя библиотека притежаваше отопляеми помещения. Най-новият историк на германските библиотеки, проф. Георг Лаи, твърди дори категорично, че „в никоя библиотека нямаше зала за книги, която да може да се отоплява и осветлява, и оплакването на Еберт, че библиотекарите си изкарват хляба не с пот на челото, а с замръзнали ръце, важи дори до края на 19 в. Дори службата с публиката се извършваше в ледено студени зали³². Малкото часове, когато библиотеката биваше отворена, бяха часове за публика, която идваше по-скоро да гледа, отколкото да работи в библиотеката, да използва нейния книжовен имот. В Килския замък през 1832. събарят редица междинни стени, за да създадат големи зали, които са по-внушителни при показване на любо-

питни посетители³³. В Бон Велкер отказва през 1824. да постави лавиците напреко срещу прозорците, за да не развали цялостния ефект от украсената с бюстове на учени зала за книги³⁴. Юлиус Пецолд, един от най-големите библиографи на света и редактор тогава на библиотечно списание³⁵, трябваше дори в 1856. да препоръчва на библиотеките да създадат по възможност отделна читалня, независимо от залите с книги³⁶ — и не винаги с успех, дори при университетските библиотеки: прочутата Гьотингенска университетска библиотека, най-добре уредената научна библиотека в Германия през 18. и началото на 19 век, няма и до 1880. отделна читалня³⁷.

Големите държавни библиотеки бяха в същото състояние. Дори в първата германска библиотека по това време, мюнхенската Hofbibliothek, през 1828., пък и до 1856., публиката се допуска само три пъти седмично по 5 часа преди обед (читалнята е с всичко 25 места), а за да се използва ръкопис или друга ценна книга е нужно специално разрешение от министъра. По изключение се дава на читател повече от един том наведнъж. Само държавни чиновници от „съветник“ нагоре имат право да заемат книги за домашно ползуване, а за заемане извън Мюнхен е нужно разрешението лично на краля³⁸.

При това положение библиотекарят основателно се чувствуваше засегнат в своите права, когато от него се искаше да пожертвува няколко часа повече в седмицата за публиката. Един иначе съвестен работник като Якоб Грим, пъшка поради трите часа дневно, които трябва да отделя за библиотеката в Касел, а при 36 седмични часа в Гьотинген (които през ваканциите са само 8!) той се чувства „като роб под иго“³⁹. Гьотинген е тогава, обаче, изключение. Обикновено по него време библиотеките бяха отворени за публиката само по 2 часа дневно, такива им бяха правилниците⁴⁰. Съвсем в реда на нещата беше, значи, гледището на един съвременен библиотекар (Хофман фон Фалерслебен), че университетския библиотекар е homo sui generis, комуто трябва да бъде осигурено спокойствието чрез един правилник, който да му позволи като библиотечен чиновник да си гледа своите научни работи; неговата истинска дейност принадлежи на науката, тя, а не библиотеката трябва да бъде неговото главно занимание⁴¹. Естествено е, че от готовността, или по-точно — от благоволенieto на този тогавашен библиотекар зависеше възможността да се използва една библиотека. Не напразно бащата даваше тогава като първо напътствие на сина си студент, който заминаваше да следва — *vor allem stelle dich gut mit den Bibliothekaren*, „преди всичко, постави се добре с библиотекарите“⁴².

Този тъкмо момент в развитието на библиотекарската професия улавя известния мюнхенски художник Шпицвег в своята позната картина „Библиотекарят“, която ще да е създадена към 1850. Карл Шпицвег⁴³, живял от 1808. до 1885.,

е художник реалист, но с чувство и хумор; той не изопачава, а дава сгъстена действителност, като търси да улови типичните черти. По отношение на библиотекаря той изразява всъщност общото виждане на своето време, но вече в един момент, когато тая фигура, дотогава съвсем редовна, започва да става смешна за публиката. И в това е живеца на картината⁴⁴. — До една стена, наредена от пода до тавана с лавици, пълни с книги, на върха, на най-горната площадка на една доста висока двойна стълба, стои прав възрастен мъж, с перука и с бели чорапи; под двете му мишници стърчи по една книга, той ги стиска с лакте, между коленете си той също стиска един фолиант, а в ръцете си е разтворил внушителен том и — чете, увлечено чете там горе прав на стълбата. Той е откъснат от света, небе не се вижда на картината, далеч от хората, сам в залата — той е погълнат от своите любими книги, той обича дори и праха по тях. Не е ли светотатствено да бъде безпокоен, да бъде смутен този човек в своите занимания? Кой има право да пречи на неговите тихи съзерцания? — Нека да си казва Грилпарцер, че библиотекарите във виенската Hofbibliothek се държат като инвалидите във военен музей, или кучета при сено!⁴⁵ Ето това е общественият библиотекар anno Domini 1850., обезсмъртен от един майстор-художник.

Но жестокото време бе решило да разруши този идиличен образ.

Разбира се, положението на библиотекаря à la Шпицвег отдавна се подравя, то от час на час става по-неудържимо. Прозорливи хора, духове, които гледат напред, издигат гласа си против лошото състояние на нещата в библиотеките още от началото на 19 в. и дори преди това⁴⁶. И още от начало главния недостатък, главната причина, ядката на проблема се съзира — в библиотекаря. Работата е там, че докато владетелите и градските управления виждат в библиотекарските места възможност за пласиране на престаряли учени и заслужили писатели, „за да им създадат приятен жизнен залез“, университетските библиотеки да се управляват от професор, като „странично занятие“, in Nebenamt, и то по много причини: по-достойно е, по-евтино е, и най-важно — университетите се страхуваха за автономията си. „Един самостоятелен библиотекар ще откъсне от влиянието на университета неговия най-стар, най-ценен, най-незаменим от всички атрибути“, пише един съвременник⁴⁷. В основата на това отношение към библиотеките лежеше, разбира се, убеждението, че всеки образован човек може да бъде библиотекар, че библиотеката няма да пострада, ако се ръководи от хора, неподготвени специално за целта, че тя не се нуждае от хора, отдадени всецяло ней.

Идеята за самостоятелност на библиотекарската професия биде подхвърлена още в началото на 19 в. от Ф. А. Еберт⁴⁸.

Далеч преди него, още в 1763. Пютер изтъква⁴⁹, че „библиотеката изисква цял човек и заслужава, като най-скъпоценно украшение на един университет, този, който ѝ се посвети изцяло, а не само между другото, да бъде и богато възнаграден“. Гете поддържаше приблизително същото⁵⁰. Той бе на мнение, че библиотекарската работа представлява едно изкуство (τέχνη) и може да бъде изпълнявана плодотворно само от истински библиотекарски подготвени мъже, необходим е бърз поглед, съобразително действие, организационен талант; затова учени хора трябва да бъдат правени библиотекари само ако са готови да посветят цялото си време и пълния си интерес на библиотечните работи. Дейният учен обикновено не е добър библиотекар, както прилежният художник не е добър музеев инспектор. Запазване и използване са две различни неща. — Но Гете и тук бе много напред от времето си, тия разбирания не намираха отклик в публиката и бяха още съвсем необедителни за меродавните.

Времето още не бе назряло, предметните предпоставки за обрата в библиотекарската професия не бяха още налице. Но условията на живота, нуждите на живота се променяха неудържимо⁵¹. В средата на 19 в. това състояние не можеше да се търпи вече — дори в библиотеките, които често изостават от времето си, на исканията на които меродавните не винаги обръщат дължимото внимание. Ние сме в епохата на разцвета на индустриализацията и на капитализма, особено в Америка, Англия и Германия: повдига се благосъстоянието, увеличава се слоя на образованите, университетското образование се разширява изключително, отбелязва се грамадно покачване на литературната продукция: 2.500 книги годишно, колкото излизаха в Германия през 1800., стигнаха през 1860. до 9.500, а в 1870. надхвърлиха 10.000. Развитието на книгопроизвеждането взема през 19 в. в целия културен свят нечувани размери. Ако до 1800., за 360 години от изнамиране на книгопечатането, имаме общо излезли по-малко от 3 милиона книги, само 19 в. дава повече от 6 милиона нови книги⁵². Разрастването пък на просвещението, жаждата за знание, демократизирането на образованието взима още по-нечувани размери⁵³. Просветени духове чувствуват ограниченията в използване на библиотеките като неестествени, като спънки за културното развитие още в началото на 19 в., но към средата на века с тия ограничения се сблъсква масата, те стават вече очевидно „не в духа на новото време“, както се казва. Не че до средата на века хората съвсем не са четели (понеже броят на заеманите тогава от библиотеките книги е нищожен), но нуждата за четиво е била задоволявана не от обществените (уж за публика!) библиотеки, а по други пътища. И ако за задоволяване нуждите на широката публика се явяват във втората половина на 19 в. новия тип „библиотеки за народа“ (Volksbi-

blibliotheken, Public libraries), доколкото развитието на градските библиотеки не идва на помощ тук⁵⁴, нарастналите и усложнени нужди на науката имат да задоволяват големите държавни, и преди всичко — университетските библиотеки. Тук борбата се изостря, критиките се засилват, докато общото недоволство намира една точка, дето да се съсредоточи: професора-библиотекар in Nebenamt.

Развитието на научния живот взимаше застрашителни размери. Всяка наука, която си позволяваше да смята, че може да се откаже от достигнатото от предшествениците, запазено тъкмо в библиотеките, се принизяваше в края на краищата до положението на занаят. В Германия едва към средата на 19 в. започнаха да смятат библиотеките като необходима брънка в организацията на научната работа. С трупащето се изобилие на специални проучвания, на подробности, които не можеха вече да се поберат в една глава и в частни библиотеки, порастна значението и на обществените сбирки от книги⁵⁵. Огромният книжовен имот налагаше прецизно каталогиране, иначе книгите бяха загубени в библиотеката, и най-силната памет на отделния чиновник не беше в състояние да помогне. Бурния поток от нови публикации изискваше съсредоточено внимание и подходяща подготовка, за да се улови и запази най-ценното, при сравнително ограничените средства. Силно повишеното използване на библиотеките налагаше създаване на редица справочни апарати, за да може публиката да бъде обслужвана бързо и безболезнено. Всичко това не беше в състояние да върши човек, който само между другото бе и библиотекар, който не бе се подготвял специално за своята професия и не бе склонен да ѝ се отдаде всецяло⁵⁶.

След доста бурни разправи в университетски сенати и академически съвети, след ожесточени полемки в печата и негласни проучвания на официалните места, които изпълват двадесетилетието 1850—1870, това беше ясно в началото на 80-те години дори и за ръководните лица, и когато темпераментният библиотекар Антон Клете написва и публикува анонимно в 1871. своята брошура „За самостоятелността на библиотекарската професия“, нейният божък и предизвикателен тон откликна в сърцата на мнозина⁵⁷. И ето, на следната година Университетската библиотека в Бреслау, а след нея постепенно, по реда на опразване на местата, и всички университетски библиотеки получиха като ръководители самостоятелни професионални библиотекари. Родилните мъки на съвременния библиотекар бяха се свършили⁵⁸.

Ние не сме в състояние да се спираме тук подробно на постепенното утвърждаване и изграждане на това завоевание, нито да отредим по достоинство заслугите на различните дейци⁵⁹. Не трябва да си представяме, от друга страна, преобразяването на библиотекарят като развитие по непрекъснатата права,

и то възходяща линия — само отдалеч и отгоре-отгоре гледани работите изглеждат така прости⁶⁰. Както споменахме вече, Германия има редица отлични ръководители на библиотеки и между професорите — стига да напомним имената само на класическия филолог Фридрих Ричл (1806—1876) в Бон, който и създаде именно първата генерация професионални библиотекари в Германия⁶¹, и на социолога Роберт Мол (1799—1875) в Тюбинген, когото Лаи днес нарича „най-прозорливия библиотечен политик на 19 в.“⁶² Но бихме могли да отидем и по-нататък: нима е нужно ръководителя на една голяма библиотека да бъде въобще учен? Нима Антонио Паници, гарибалдееца и италиански емигрант в Лондон, не стана създател на световната библиотека на British Museum, като предвижи с личните си качества библиотеководението изцяло повече от всички специалисти-учени след него? Не той ли създаде между другото днешното библиотечно депо, едно от най-съществените завоевания на модерната библиотечна сграда?⁶³

Същността на въпроса е другаде: всички тия проявления — и на редица други библиотечни ръководители, които в нищо не отстъпват на по-късните професионални библиотекари — бяха случайни, нищо не налагаше тяхното явяване. Библиотеките, както и всяка научна и практическа област, и днес не могат да пренебрегнат дейността на големи хора, които биха дошли отвън и биха се хвърлили върху библиотечната работа с целия жар на една творческа жизнерадост, непохабена от дълга подготовка и бавно изпълзяване. Но библиотеките не могат днес, и не можеха вече и в втората половина на 19 в. да разчитат само на тези изненади. Нужно беше да се положат системни грижи за подготвяне на необходимите хора, които да понесат и да носят редовно на плещите си нарастналите и силно усложнени нужди на библиотеките. Поразителният разцвет на библиотеките, преди всичко в Германия, а и в цяла останала Европа, от края на 19 в. насам, може би не се дължи изключително на създаването на самостоятелна библиотечарска професия, но това завоевание подпомогна, или поне съпровождаше дейно и беше „в крак“ с цялото развитие на богатия с културно-организационни инициативи 19 век.

— В какво се състои, в какво се изразява точно самостоятелността на библиотечарската професия? — Накратко, доколкото това не е ясно и от казаното дотук: от съвременния библиотечар се изисква известна, точно определена подготовка и всецяло отдаване на библиотечната работа. — Днешният библиотечар не е вече, и мъчно би могъл да бъде обект на художествено възпроизвеждане. Какъв е образът на днешния библиотечар, какво е характерно за неговата външност, или за неговата обстановка? — Не знам дали може да се каже. Затова пък толкова повече е ясно, какво трябва да предста-

вялва той като психологически тип: човек, който е в състояние да внася ред в хаотичното многообразие на днешния научен живот, който е готов при това да се раздава, да работи по-скоро за другите, отколкото за себе си, той да сее, други да женат. Защото днешната библиотека, която поразително прилича на фабрика, или на голям търговски магазин, и трябва, във всеки случай, да бъде жив културен институт, иска цели хора, не половинки, не хора, които гледат на библиотекарството като на удобен повод за получаване на заплата, и търсят в него възможности за проявление в друга област. „Добросъвестният библиотекар няма време да пише статии“, казва винаги строгият Ладевиг⁶⁴. Културната дейност на библиотекаря не е в това, което ще напише в извънслужебно време, или като открадне от служебните часове — само извършеното в библиотеката и чрез библиотеката дава образ на културната дейност на един библиотекар днес.

В противовес на някогашното библиотекарство, ние бихме могли да посочим тук изискванията, поставени пред днешните кандидати за научни библиотекари в Германия⁶⁵. Сега вече библиотекарската професия е напълно обособена и затвърдена, както е професията на лекаря, на юриста, на инженера. В научна библиотека може да постъпи само човек, който като личност отговаря на известни предварителни условия, и след това — завърши предвидената точно и изчерпателно подготовка. Тая подготовка трае повече от три години, след завършване на университета, и е свързана с редица изпити и изпитания, за да се изберат най-годните и подходящите — да се открият призванията. Директорите на библиотеките, през които минава кандидата, са длъжни всеки три-четири месеца да дават писмено мнение за държанието, за качествата, за личността на кандидата, а при завършване на първата и на втората година — цялостен доклад. Четиричленната комисия, пред която се полага изпита след завършване на двегодишната подготовка, както след това и директорът на библиотеката, в която кандидата изслужва едногодишен стаж след успешно положение изпит — също подробни писмени доклади за всекиго поотделно. Забележат ли се недостатъци в характера или в качествата на кандидата — подготовката може да се прекъсне всеки момент. Дълготрайното изпитание и няколкократно пресяване прави трудно влизането в професията — само малцина от първоначално явилите се желаещи преодоляват всички препятствия, минават всички искуси, за да стигнат до званието — пълноправен кандидат за библиотекарска длъжност. А и от тях биват назначавани само най-способните, най-проявените, тъй като рядко има места за всички вече правоспособни кандидати⁶⁶.

В западна Европа и в Америка тия нови библиотекари вече доказаха, че са в състояние да задоволят изискванията

които живота слага пред съвременната библиотека, да я направят жив организъм и деен институт за изследване и културен възход. Трябва да признаем, обаче, че въпреки отдавнашното вече преодоляване на библиотекаря à la Шпицвег, понятията за задачата на съвременната библиотека, и значи — за работата на библиотекаря в нея, все още не са изяснени за мнозина, и в западна Европа. Библиотеките често са страдали от това непознаване на тяхната работа, още по-често — от подценяване на тяхното значение. Не напразно Милкау писа в 1933., последната година преди смъртта си: „И друго едно нещастие на библиотеките е, че те нямат възможност да докажат своята необходимост със сигурността на един научен институт, а са предоставени в твърде значителен и обезпокоителен размер на разбирането и на доверието на своите покровители. Чудно ли е тогава, че човекът, който има задача да държи пръста си върху държавната кисия, гледа на исканията на библиотеките с голямо недоверие, и обикновено не оставя да му се изтръгне за подържане на учреждението повече, отколкото е необходимо, за да не потъне то съвсем? ... Той няма ухо за аргумента, че библиотеките са, които ни запазиха през огъня и смъртта на хилядилетията духовното имущество на човечеството, и с това — основите на нашето съществуване, и че за тогава, който има и днес отворени очи, това спасително дело не изглежда все пак съвсем окончателно завършено. Или пък действително е толкова сигурен света от връщане на старото или настъпване на ново, още по-страшно варварство?“⁶⁷ — Събитията, настъпили в света само шест години след тия думи на Милкау, изглежда, дават основания и за най-лошите опасения! Тия събития каточели изместват от преден план въобще въпроса за библиотекаря. Но едвали имаме основания за такъв оптимизъм: дали не тъкмо във времена като днешните библиотекаря трябва толкова повече да бъде на мястото си?

Във всеки случай, тук проблемите излизат извън рамките на библиотекарската професия — отраженията на нашите днешни гледища по тоя въпрос ще се почувствуват едва в бъдещата наука. Поуките, обаче, които бихме могли да извадим от беглия поглед върху един откъс от историята на библиотекаря, е време каточели да приложим и в България — не е нужно, струва ми се, ние за себе си да извървяваме всичко отначало.

Не бива да се очудваме, разбира се, че у нас и в това отношение сме малко назад, че и днес още редица културни хора и меродавни места имат такива смътни понятия за библиотекарската професия⁶⁸. Мнозинството у нас смята и досега, ако въобще смята нещо по тоя въпрос, че библиотекарската работа се състои най-много в еднократното уреждане на библиотеката — и с това свършва. Оттам-нататък започва приятното четене на хубави книги, или писане на собствени произведения,

с една дума — синекурата. За съжаление, и мнозинството от кандидатите, от тия, които искат да станат библиотекари в България, си представляват все още библиотекарството тъкмо тъй, търсят го, понеже била работа лека и спокойна. Кой не е чувал за писатели-библиотекари, които смятат, че трябва да бъдат редовни само... когато си получават заплатите; кой не познава хора, които искат да стават библиотекари, тъкмо защото досегашната им работа ги изморявала, а в библиотеката смятат, че ще могат да си починат? — И понеже такива гледища се все още уважават и споделят от някои меродавни места у нас, затова и не всичко в българските библиотеки е в ред, затова тяхната роля е още толкова нищожна в българската култура, затова ние все още имаме основание сегиз-тогиз да си спомняме за библиотекаря на Шпицвег!

БЕЛЕЖКИ

¹ Изобилни указания за литературата по история на библиотекарската професия може да се намерят в общите библиографски указатели по библиотековедение, с каквито разполагаме отдавна. За англо-американската литература: H. G. T. S a n n o n s. *Bibliography of Library Economy: A classified index to the professional periodical literature in the English language from 1876 to 1920.* Chicago: ALA 1927, и продълженията ѝ. А и извън англо-саксонската литература включват (но без славянската!) A. L. Guthrie. *Library Work, cumulated 1905—1911: A Bibliography and Digest of Library literature.* Minneapolis 1912., и по-новата, но силно подбираща M. Burton and M. E. Vosburgh. *A bibliography of librarianship.* London 1934. — Европейската литература по тия въпроси посочва много по-пълно (тук вече и славянските публикации) Internationale Bibliographie des Buch- und Bibliothekswesens, mit besonderer Berücksichtigung der Bibliographie. Neue Folge, J. Jg. 1926 ff. Bearb. v. Rudolf Hoescker und Joris Vorstius. Leipzig: Harrassowitz 1928 ff. и предходниците ѝ. Развитието в Русия остава съвсем незаसेгнато в лекцията ми, затова не посочвам и тук литературата.

Развоя на библиотекарството в Германия, и специално — обособяването там на самостоятелна библиотекарска професия през втората половина на 19 в., е било не веднаж предмет на разглеждане. Още Грезел дава сбита, богата с данни история на съвременния библиотекар, и то в момент, когато процесът на неговото създаване едва-едва е завършил — срв. *Erster Anhang: Vom bibliothekarischen Berufe* в неговия класически вече *Handbuch der Bibliothekslehre.* Leipzig: J. J. Weber 1902. p. 455—492. — За дълго време меродавно при създаване гледища по този въпрос беше осветлението, което му даде Милкау в своята блестяща студия *Die Bibliotheken, в Die Kultur der Gegenwart. T. 1. Abt. 1: Die allgemeinen Grundlagen der Kultur der Gegenwart. 2. Aufl. Berlin u. Leipzig: B. G. Teubner 1912. p. 580—631.* По-късно сам Милкау нарисува две нови табла, с повече подробности и по-близо до специалната наша тема — *Bibliothekswesen, в Aus fünfzig Jahren deutscher Wissenschaft. Berlin, 1930. p. 22—43,* и по-новата, една от последните работи на този елегантен, бих рекъл — почти французин в писането, и, във всеки случай, в Германия ненадминат между библиотекарите стилист (неговите студии по библиотечни въпроси са написани и се четат наистина като повести!) — *Der Bibliothekar und seine Leute, в Handbuch der Bibliothekswissenschaft. Bd. 2. Leipzig: Harrassowitz 1933. p. 635—716.* — За мене винаги е било от значение, какво пише интересующия ме библиотечен въпрос Ладевиц, то е поне винаги оригинално, а почти винаги — и правилно видено и ярко осветено. И върху библиотекаря той дава една цялостна, с резки шрихи нарисувана скица (Paul Ladewig. *Politik der Bücherei. 3. Aufl. Leipzig: Lorentz 1934.* — *Der Bibliothekar. p. 20—31*), от внушенията на която е мъчно за изследователя да се освободи. — Изобилен и отчасти нов материал дава излезлият през 1940., вече след смъртта на Милкау, трети том от споменатия по-горе негов *Handbuch*, именно: *Geschichte der Bibliotheken* — несъмнено най-богатата за сега цялостна история на библиотеките от древно време до днес; специално за нашия проблем — Georg Leyh. *Die deutschen Bibliotheken von der Aufklärung bis zur Gegenwart* (p. 463—854), от него съм черпил най-много и аз. Сам Лаи стигна, в резултат на тия свои подробни проучвания, до някои по-особени възгледи, отчасти в противоречие с общоприетата схема за историята на създаването и значението на самостоятелната библиотекарска професия — срв. статиите *my Grundsätzliches aus der*

«Geschichte der Bibliotheken, в ZfB. Jg. 57. 1940. p. 337—351, и Vorbemerkungen zu einer Geschichte der Bibliotheken, в Forschungen und Fortschritte, Jg. 16. 1940. p. 232—234. Споменатата в самата лекция книга *Rôle et formation du bibliothécaire*. Paris 1935. не дава по отношение на Германия нещо ново, в нея са възпроизведени в съкратен вид и то някои само глави, от спомената студия на Милкау *Der Bibliothekar und seine Leute*.

² Цитирам по Karl Bader. *Lexikon deutscher Bibliothekare*. Leipzig: Harrassowitz 1925. p. V [мото].

³ На немски: *Die Sendung des Bibliothekars*. — *Europäische Revue*, 1935. Hft. 9. p. 584—599.

⁴ Особено ценни са в нея сведенията за развитието на библиотекарската професия в някои по-отстранени (или второстепенни) страни, за които иначе мъчно биха се намерили данни, а тук са събрани удобно вкупом. А общия увод към изложенията за отделните страни (*Synthèse des Rapports nationaux et des réponses au questionnaire. Suggestions*, p. 15—41) изтъква изрично, и то от гледище на негерманската редакция на книгата, че развитието в Германия е твърде характерно, типично и до голяма степен дори меродавно, пътепоказателно за другите народи. С по-голяма или по-слаба компетентност, но винаги предметно, е посочено тук развитие и днешно състояние на библиотекарската професия в: Южна Африка, Германия, Австрия, Белгия, Бразилия, България, Канада, Китай, Дания, Испания, Естония, Съединените щати, Финландия, Франция, Великобритания, Гърция, Унгария, Индия, Ирландия, Исландия, Италия, Япония, Летония, Люксембург, Норвегия, Нова Зеландия, Холандия, Полша, Румъния, Швеция, Швейцария, Чехословакско, СССР, Ватикана и Югославия. Една доста подробна, добре подбрана и добре разпределена библиография (p. 353—380) специално по засегнатите въпроси, прави тая публикация още по-ценна и може да ни освободи от необходимостта да търсим литература другаде.

⁵ За Дзяцко и неговото дело най-добре в некролога на Швенке — P. Schwenke. Karl Dziatzko †. — ZfB. Jg. 20. 1903. p. 133 ff.

⁶ По-новите изследвания установяват, че Калимах в същност не е бил библиотекар в днешния смисъл на думата — по-скоро като свободен учебникограф е изработил той прочутите свои „пинаки“, т. е. бил е пръв ползувател на библиотеката, а не неин служител — вж. Karl Wendel. *Das griechisch-römische Altertum*, в *Handbuch der Bibliothekswissenschaft*. Bd. 3. *Geschichte der Bibliotheken*. Leipzig: Harrassowitz 1940. p. 16 и посочената там литература.

⁷ Fronto. *Epistulae* IV 5.

⁸ Срв. Victor Gardthausen. *Handbuch der wissenschaftlichen Bibliothekskunde*. Bd. 2. Leipzig: Quelle & Meyer 1920. p. 67 ff.

⁹ Вж. под отделните имена в *Lexikon des gesamten Buchwesens*. Hgg. v. Karl Löffler u. Joachim Kirchner. Bd. 1—3. Leipzig: K. Hiersemann 1935—1937. Също: Richard Dedo. *Dichter unter den deutschen Bibliothekaren*, в *Aufsätze Fritz Milkau gewidmet*. Leipzig: K. Hiersemann 1921. p. 37—47.

¹⁰ G. Smith. Gabriel Naudé, a librarian of the 17th century, в *Libr. Assoc. Record* I, 1899. Срв. и A. Hassel. *Geschichte der Bibliotheken*. Göttingen: Pellens & Co 1925. p. 69 f.; Oskar Thyregod. *Die Kulturfunktion der Bibliothek*. Haag: Nijhof 1936. p. 19 ff.

¹¹ Литературата върху Хайне е голяма, вж. сравнително най-новото и добре документирано изложение на дейността му в Гьотинген, в *Geschichte der Göttinger Universitäts-Bibliothek*. Hgg. v. K. J. Hartmann u. H. Fuchs. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1937. p. 57 ff. и посочената там изобилно литература.

¹² Rich. Bürger. Friedrich Adolf Ebert. Leipzig: R. Haupt 1910; [H. Schreiber]. *Nachklänge zu Friedrich Agolf Eberts Lehrbuch der Bibliographie*. Leipzig: Harrassowitz 1936; Georg Leyh. Friedrich Adolf Ebert zum 100. Jahrtage Todestag. — ZfB. Jg. 51. 1934. p. 599—606.

¹³ Louis Fagan. The life of Sir A. Panizzi. Vol. 1. 2. London 1880; A. Hessel. Op. cit. p. 103 ff.; Albert Predeek. Grossbritannien und die Vereinigten Staaten von Nordamerika, в цитирания Handbuch der Bibliothekswissenschaft. Bd. 3. p. 886 ff.

¹⁴ Вж. у Ladewig. Op. cit. p. 21; за цялото развитие най-добре у Georg Leyh. Die deutschen Bibliotheken von der Aufklärung bis zur Gegenwart, в Handbuch der Bibliothekswissenschaft. Bd. 3. p. 437—854.

¹⁵ J. F. v. Mosel. Geschichte der Hofbibliothek zu Wien, 1835; Festschrift der Nationalbibliothek zu Wien, 1926.

¹⁶ Преди всичко — Handbuch der Bibliothekswissenschaft. Bd. 3. и цитираната там литература.

¹⁷ Georg Leyh, в Handbuch der Bibliothekswissenschaft. Bd. 3. p. 731.

¹⁸ V. Gargthausen. Op. cit. p. 82.

¹⁹ Martin Bollert. Johan Joachim Winckelmann als Bibliothekar des Grafen Büнау. Festschrift für Georg Leidinger. München: H. Schmidt 1930. p. 19—24.

²⁰ V. Gardthausen. Op. cit. p. 82—83.

²¹ P. Ladewig. Op. cit. p. 22.

²² Срв. бел. 12.

²³ G. Leyh, в Handbuch der Bibliothekswissenschaft. Bd. 3. p. 727.

²⁴ Ibid. p. 634.

²⁵ Ibid. p. 634.

²⁶ Ibid. p. 706.

²⁷ Ibid. p. 662.

²⁸ Ibid. p. 693.

²⁹ Ibid. p. 628.

³⁰ Ibid. p. 633.

³¹ Ibid. p. 639.

³² Ibid. p. 681.

³³ Ibid. p. 681.

³⁴ Ibid. p. 681.

³⁵ „Anzeiger für Literatur der Bibliothekswissenschaft“, 1840—1886. — За Пеполд вж. ZfB. 8. 1891. p. 144; W. Haan. Sächsisches Schriftsteller-Lexicon. 1875. p. 259, и Rivista delle Biblioteche 3. 1892. № 28—30. p. 93 (с пълен указател на трудовете му).

³⁶ G. Leyh. Die deutschen Bibliotheken von der Aufklärung bis zur Gegenwart. — Milkau. Handbuch. Bd. 3. p. 681.

³⁷ Ibid. p. 681.

³⁸ Ibid. p. 620.

³⁹ Ibid. p. 695.

⁴⁰ Ibid. p. 695.

⁴¹ Ibid. p. 730.

⁴² Ladewig. Op. cit. p. 20.

⁴³ От литературата върху Шпицвер само: H. Uhde-Bernaus. Carl Spitzweg. 10. Aufl. 1935; M. v. Boehn. Carl Spitzweg. 4. Aufl. 1937. Работите на Шпицвер са издадени в два големи сборника: „Spitzweg-Mappe“ и „Spitzweg-Album“ от к-во Braun & Schneider и от Hanfstängl, Мюнхен. Също и в популярните сборничета на E. A. Seemanns Künstlermappen.

⁴⁴ Оригиналът се намира в частни ръце. Доста разпространени са цветни репродукции, в естествена големина. Тук не можахме, за съжаление, да я възпроизведем.

⁴⁵ G. Leyh. Op. cit. p. 610.

⁴⁶ На много места в цитираната работа на Лаи — изказвания на Гете, Ф. А. Волф, Пютер и редица други учени и писатели. — G. Leyh. Op. cit. p. 731.

⁴⁷ Ibid. p. 733.

⁴⁸ G. Leyh. Friedrich Adolf Ebert zum 100 jährigen Todestag. — ZfB. 51. 1934. p. 599-606.

⁴⁹ G. Leyh. Op. cit. p. 731.

⁵⁰ Ibid. p. 690.

⁵¹ J. Vorstius. Grundzüge der Bibliotheksgeschichte. Leipzig: Harrassowitz 1935. p. 47.

⁵² M. B. Iwinski. La statistique internationale des livres. Bruxelles 1910.

⁵³ G. Leyh. Op. cit. p. 739 ff.

⁵⁴ G. Leyh. Die wissenschaftliche Stadtbibliothek. Tübingen. 1929.

⁵⁵ G. Leyh. Op. cit. p. 739 ff.

⁵⁶ Ibid. p. 733 f. Нека цитираме тук това изказване, до което се стигна 1849. в Хайделберг при назначаването на нов директор на Университетската библиотека: „Ние желяем да имаме цял човек истински библиотекар! Главното библиотекарство не е служба, с която да могат да се свържат още редица други длъжности: професор, директор на семинар, ефор, редактор на Хайделбергските годишници, плодовит, прилежен писател; това е твърде много, за да може да се управлява допълнително и едно учреждение като Хайделбергската библиотека“.

⁵⁷ [Anton Klette]. Die Selbständigkeit des bibliothekarischen Berufes. Leipzig 1871. Jubiläumsausg. 1897. — Лаи ограничава значително ролята и значението на Клете — Leyh. Op. cit. p. 743 ff.

⁵⁸ Leyh. Op. cit. p. 744 f. Срв. и Otto Handwerker. Bibliothekare und Universitäten. — Festschrift für Georg Leidinger. München 1930. p. 85-94.

⁵⁹ Но поне в бележка трябва да изтъкнем значението и решителната роля при обратата в развитието на библиотекарската професия на една така характерна личност като Фридрих Алтхоф, директор в Пруското министерство на просветата, който проведе именно реформата в Прусия; този човек, който „вряза като демон своите следи в продължение на повече от 25 години в грижите за немската наука и немското образование“ (W. Hellrausch. Friedrich Althoff. — Minerva-Zeitschrift 5. 1929. p. 1-8, 36-40). Дейността му оставя дълбоки следи в библиотечното дело и в живота на отделните библиотеки в края на 19 в. — срв. поне: Fr. Schmidt-Ott. Althoff und die Bibliotheken. (ZfB. 56. 1939. p. 101-103) и Leyh. Op. cit. p. 746 f.

⁶⁰ Особено рязко се противопоставя на това схематизиране Лаи — op. cit. pp. 697 f., 704 f., 727 f. (вж. и бел. 1).

⁶¹ За Ричл като библиотекар вж. W. Ermann. Geschichte der Bonner Universitätsbibliothek. 1919. p. 156-204; Fr. Milka u. Die Bibliotheken, in Kultur der Gegenwart I. 1. 1912. p. 609.

⁶² Leyh. Op. cit. p. 669.

⁶³ Срв. бел. 13.

⁶⁴ Ladewig. Op. cit. p. 27. Срв. и моята статия „Организация на българските библиотекарски“, в книгата ми: Книги. Библиотеки. Библиография. София 1941. с. 63-77.

⁶⁵ Der wissenschaftliche Bibliothekar. 2. verb. Aufl. Berlin 1940. и официалното издание Ausbildungs- und Prüfungsordnung für den wissenschaftlichen Bibliotheksdienst.

⁶⁶ Срв. преди всичко изчерпателната студия на Fritz Milka u. Der Bibliothekar und seine Leute, in Handbuch der Bibliothekswissenschaft. Bd. 2. p. 635-716; там има посочена изобилна литература.

⁶⁷ Milka u. Op. cit. p. 636.

⁶⁸ Срв. цитираната в бел. 64 моя статия „Организация на българските библиотекарски“, дето е скицирана общата картина; от многото характерни изказвания по въпроса у нас, на хора, стоящи извън библиотекарската професия, поне и: А. Л. Балабанов. Библиотека и директори, в: Александър Балабанов. Из един живот. 1898-1934. София 1934. с. 253-255.

VOM BIBLIOTHEKAREN SPITZWEGS BIS ZUM HEUTIGEN BIBLIOTHEKAR

von T. Borov

ZUSAMMENFASSUNG

Der Kampf um die Selbständigkeit des bibliothekarischen Berufes, der von bedeutenden kulturgeschichtlichen Erscheinungen begleitet sich in der zweiten Hälfte des 19 Jahrhunderts abspielte und in Deutschland besonders charakteristische und bezeichnende Formen annahm, ist seit langem und bleibt noch immer ein der lockendsten Probleme der neueren Bibliotheksgeschichte. Bei näherer Betrachtung dieser Entwicklung rollt sich die Problematik der modernen wissenschaftlichen Bibliothek in ihrer Ganzheit vor uns auf.

Als Ausgangspunkt ist hier das bekannte, gegen 1850. geschaffene Bild „Der Bibliothekar“ von Carl Spitzweg genommen, das die allgemeine damalige Anschauung über den Bibliothekar widerspiegelt, in einem solchen Augenblick aber, als diese groteske Figur lächerlich zu werden beginnt. Veränderungen wirtschaftlicher, politischer und kultureller Natur spielen mit, um die Stützen dieser altmodischen Figur zu stürzen. Wir haben versucht die Hauptmomente dieser Entwicklung darzustellen, die Ende des 19 Jahrhunderts zur Anerkennung der bibliothekarischen Arbeit als selbständiger Beruf und später zur Gestaltung des heutigen wissenschaftlichen Bibliothekars führten. Die unersätzlich hervorragende Rolle der modernen Bibliothek im wissenschaftlichen Leben der Gegenwart beweist am besten die Richtigkeit des Entwicklungsweges, den der bibliothekarische Beruf in Deutschland gegangen ist. Es wäre gut, wenn man Belehrung aus dieser Entwicklung ziehen könnte.